

ЮРИДИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-14>

УДК 341.9

Бабійчук В.С.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. Досліджено питання міжнародно-правового захисту прав і свобод користувачів мережі Інтернет в умовах стрімкого розвитку інформаційно-телекомунікаційних технологій, глобального поширення інтернет-покриття та надзвичайної доступності ІТК ресурсу. У статті наведені та проаналізовані прецеденти порушення прав людини у кіберпросторі, розглянуті міжнародно-правові і національні інструменти протидії їм, висвітлено можливі методи убезпечення людських прав і свобод, проаналізовано поняття приватності в інтернеті. Приділена увага феномену загальної трансформації міжнародного приватного права відповідно до викликів сучасності. Перелічено можливі заходи захисту персональних даних у кіберпросторі та згадано про недоліки сучасного правового регулювання у сфері протидії порушенням прав людини в інтернеті, які дозволяють певним суб'єктам приватного права обходити закон.

Ключові слова: права людини, інтернет, кібербезпека, міжнародне право, персональні дані, інформаційні технології.

Babiichuk Valentyna

Yaroslav Mudryi National Law University

INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS PROTECTION ON THE INTERNET

Summary. The research has been done on the international legal protection of rights and freedoms of Internet users in the context of the rapid grow and development of information and telecommunication technologies, global spread of Internet coverage and extraordinary availability of IT resources. The article demonstrates and analyses precedents of human rights abuses and violations in cyberspace, covers international and national legal instruments countering them, highlights potential methods of human rights and security, examines Internet safety concerning privacy and phenomenon of the overall transformation of private international law in accordance with challenges of the day. Numerous possible measures to protect personal data in cyberspace are listed as well as shortcomings of modern legal regulation in the area of human rights, violations on the Internet, which allow certain private actors to dodge the law. The author reviewed and summarized the main international and national legal acts in the field of human cybersecurity and the general content of it, documents of international organizations, regulating some aspects of cybersecurity were examined as well as some aspects of privacy in social settings and Internet platforms. The article also emphasizes that the comprehensive study of Internet challenges will always be a topical issue, for reasons that innovation and progress are on the rise, and the world faces more and more new and emerging challenges every day. Scientists and lawyers do not have the time and physical ability to analyze and research a great deal of information. They are failing to propose solutions to existing problems and to adapt legal systems to daily changes. The article also has taken note that the accessibility of the Internet could possibly jeopardize democracy. The main idea of research and the key thesis of the article is international and public methods to protect human rights on the cyberspace and also themselves protection of users. The author has demonstrated how essential in our on-line work and Internet using safety is. In addition, the author showed how easy our private information could be about to the risk of identity theft and described well-known precedent of such cases.

Keywords: human rights, the Internet, cyber security, international law.

Постановка проблеми. Мережа Інтернет суттєво наростила кількість активних користувачів. За даними Інтернет асоціації України відсоток поширення інтернету підвищився з 15% у 2005 році до 71% станом на третій квартал 2019 року. Амплітуда коливань в межах щорічного відсоткового приросту становить 2% – 11% [1]. Світові показники цей період з відмітки у розмірі 17% наблизились до 53% [2]. Крім того, середня кількість пристроїв на одного користувача мережею дорівнює двом в Україні та трьом у світі.

Ще не так давно світ сколихнув телекомунікаційний прорив – впровадження 4G, і вже у 2020 році ми маємо сателіти зв'язку Space X, котрі відіграють ключову роль глобальному покритті 5G. Високошвидкісний інтернет невдовзі досягатиме найвіддаленіших куточків планети, не охопле-

них мережами мобільного покриття. World Wide Web еволюціонує, стає доступнішою, тож перед світом постає потреба у додаткових гарантіях, які були б в змозі забезпечити дотримання прав людини в цифрову епоху. Доречно буде згадати також про характерне підвищення сумарної частки проведеного користувачами часу в інтернеті за умов самоізоляції та соціального дистанціювання спричинених коронавірусною інфекцією COVID-19.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою міжнародного захисту прав людини в епоху стрімкого розвитку ІКТ, питанням запобігання обмеженню та порушенню інтернет-прав, аналізом феномену загальної трансформації міжнародного приватного права відповідно до викликів сучасності займається достатньо велика кількість вітчизняних та зарубіжних науков-

ців: Кирилюк О.В., Кориневич А.О., Пазюк А.В., Шульга М.І., Коптюг В.А., Браун Й., Хамамберг Т., Гамелінк К.Й. та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У зарубіжних працях достатньо добре висвітлена дана проблема та запропоновані можливі засоби захисту прав користувачів Мережі, у національних джерелах увага більше приділяється теоретичному аспекту та доктринальним підходам. Проте, за своєю суттю тема продовжує бути дискусійною, адже інновації, прогрес ніколи не стоять на місці, щодня перед світом постають нові виклики. Науковці фізично не встигають всі їх аналізувати та пропонувати шляхи вирішення. Тому всебічне вивчення правових викликів Інтернету завжди буде актуальним питанням. Міжнародна нормативно-правова база щодо захисту інтернет-прав є дуже неоднорідною, потребує доопрацювання та вдосконалення.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження прецедентів порушення прав людини в кіберпросторі, аналіз міжнародно-правових і національних інструментів протидії їм, висвітлення можливих методів убезпечення людських прав і свобод від посягань, питання поставлення демократії під загрозу внаслідок розвитку ІКТ.

Виклад основного матеріалу. Якщо до появи Глобальної мережі необхідно було плідно попрацювати, щоб зібрати досє на людину: опитати її друзів, колег, провести години за спостереженням, можливо оволодіти майстерністю читання губ, згодом систематизувати матеріальні носії зі здобутою інформацією, організувати каталоги, картотеки і переліки; то зараз ми власноруч збираємо на себе теку з даними, в тому числі персональними, і публікуємо її для широкого загалу, доповнивши нашими найгарнішими фото та останніми відвіданими геолокаціями. Натомість інші особи, або органи (організації) можуть її використати у своїх, не завжди законних, цілях. Наш інформаційний слід сьогодні сяє яскравіше Чумацького Шляху.

Концепція прав людини еволюціонує вже не одне сторіччя, в історичних джерелах можна чітко прослідкувати як певні події на шляху суспільного розвитку скеровували, видозмінювали правову доктрину та виокремлювали покоління прав, починаючи з подарованих нам буржуазною революцією, та зупиняючись на четвертому поколінні, що наразі переживає становлення та є найбільш дотичним до теми дослідження. Зовнішнім закріпленням таких прав та свого роду гарантом є міжнародні акти (рекомендаційного, законодавчого характеру). Хотіла б звернути увагу на такі акти у сфері прав і свобод людини в інтернеті: Рекомендацію CM/Rec(2014)6 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо Посібника з прав людини для інтернет-користувачів та пояснювальний меморандум – у ньому викладені наявні стандарти прав людини та наведено механізм їхнього забезпечення, у вступі підкреслено, що ніхто не повинен підлягати втручанням в реалізацію свого права в режимі «онлайн», відповідно посібник має на меті ознайомити людей з їхніми правами та обов'язками у ролі інтернет-юзерів [3]. Наступний важливий акт – резолюція Ради ООН з прав людини під назвою «Заохочення, захист і здійснення прав людини в Інтернеті», де наголошено, що права, які на-

лежать людині «офлайн» мають бути забезпечені також в Мережі. У Сполучених Штатах з метою захисту інтернет-прав громадян створено Консорціум з досліджень у галузі кібербезпеки та розроблений документ RFC 2196 щодо комп'ютерної безпеки в мережі Інтернет, створений комітет Cyber Security. В Україні права юзера захищають ЗУ «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 р. № 2297-VI, ЗУ «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657-XII, ЗУ «Про телекомунікації» від 18.11.2003 р. № 1280-IV тощо. Недоліком майже всіх чинних міжнародних та національних правових актів є їхня здебільшого декларативність та не зовсім чітко прописаний механізм захисту порушеного в інтернеті права.

У розрізі теми безпеки та приватності доцільно буде описати досвід журналістки Кашмір Хіл. Жінка увімкнула 18 smart-пристроїв і під'єднала їх до мережі, дана техніка мала бути віртуальним помічником та перетворити квартиру на так званий «розумний будинок». Щодня пристрої повідомляли Кашмір звіт про її стан здоров'я, дозволяла та продуктивність, вимірювали фази сну, продовжуність ранкових процедур, температуру тіла тощо. Натомість у підсумку виявилось, що телевизор передавав відомості про переглянутий контент стороннім компаніям і виключно всі гаджети постійно під'єднувались до сервера. Такими способами компанії, орієнтовані на споживача, збирають фрагментарні уявлення про портрет клієнта, його вподобання, переміщення, місце проживання [4]. Майже кожен сучасний юзер хоча б раз зауважував, що варто обговорити з кимось персидські килими, нещодавно відвідану затишну кав'ярню чи довгоочікувану поїздку до теплих країн, як матимеш банерну рекламу гарячих путівок, килимків та кафешок у кучочку кожної відвіданої тобою веб-сторінки та рекламу у всіх твоїх соціальних мережах. Матимеш необережність зайти на сайт з холодильниками чи просто загадати якийсь товар у пошуковому запиті – зустрічай потім на всіх сайтах «влучні» рекламні пропозиції здійснити покупку. Відповісти на питання, де межа між маркетингом та посяганням на приватність рекламодавці точно не зможуть, міжнародне право теж наразі не в змозі однозначно врегулювати проблему. До речі, навіть відвідані у рамках дослідження сайти міжнародних організацій щоразу попереджали, що використовують файли cookies задля аналізу трафіку та налаштування реклами. Чого вартий інцидент з Едвардом Сноуденом, який розкрив газетам «The Guardian» та «The Washington Post» інформацію про збирання спецслужбами персональних даних громадян або прецедент витоку персональних даних користувачів Facebook, у використанні яких підозрюється аналітична компанія Cambridge Analytica [5]. Надзвичайно легко слідкувати за людиною, котра використовує Free WI-FI у закладах, адже такі мережі іноді запитують номер або електронну пошту для авторизації, побачите потім рекламу-нагадування про місця, де ви смачно попоїли чи відпочили, коли будете неподалік від цього закладу. Також є ризик стати мішенню геотаргетингу при підключенні до безкоштовного WI-FI в наземному та підземному транспорті. Улюблені соцмережі також можуть «ненароком» вас підслухати, згадайте як при встановленні додатку ви дали згоду на доступ до мікрофона [6]. Перефразовуючи вислів професора, автора науко-

во-популярних бестселерів Ю.Н. Гарарі, цьогоріч проголошений на ВЕФ в Давосі, можемо зазначити – у сучасному світі компанії та уряди володіють настільки великим пластом персональних даних, що іноді знають людину краще, ніж вона сама [7]. Сьогодні телефон та ПК знають про вас майже все.

Висновки і пропозиції. Повага до прав людини у онлайн світі зараз є нагальним питанням, адже, окрім законодавчого закріплення, вони потребують також ціннісного ставлення. Ідею поваги до інтернет-прав людини проголошують впливові міжнародні організації та наддержавні утворення: ООН, Міжнародний союз електрозв'язку, Юнісеф, ОБСЄ та інституційні органи ЄС. Щоб привести до дуже важливої тези, наведу ще один прикрий приклад використання технологій у недобросовісних цілях. У Мережі наявна інформація про проект «Maven», у ході якого Google допомагав розробити алгоритми комп'ютерного зору для аналізу відео-матеріалів з військових дронів [8]. У цьому контексті дуже хочеться зазначити, що технології потрібно перетворювати не в зброю,

а в можливість, адже міжнародне та згодом і національне законодавство мало на меті забезпечити доступ до мережі у розрізі участі людини в демократичних процесах, права шукати та поширювати інформацію мережею, можливості вільно обирати платформу для створення об'єднань, передбачено навіть право на інтернет протести і безумовно право на недоторканість приватного життя. Дійсно, про приватність не може йтися, коли постає питання міжнародної безпеки чи загрози життю і здоров'ю людини, проте право на «інформаційну тишу», «цифрове забуття» та приватність у людини теж має бути. Щоб забезпечити себе від посягань Мережі слід дотримуватися простих правил: не використовувати ідентичний пароль для всіх соціальних мереж та додатків, регулярно змінювати ключі доступу, при реєстрації на сумнівній платформі, використовувати не вашу основну (робочу) пошту, за змоги не користуватись маловідомими громадськими точками інтернет-доступу, а якщо все таки виникла необхідність підключитись, робити це з VPN-програмами.

Список літератури:

1. Дослідження Factum Group Ukraine. URL: https://inau.ua/sites/default/files/file/1910/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2019_roku.pdf (дата звернення: 27.10.2020).
2. Лєсїшин І. Скільки людей у світі користуються інтернетом – ООН. *The Village*. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/290933-skilki-lyudey-u-sviti-koristuyutsya-internetom-oon> (дата звернення: 27.10.2020).
3. Правові засоби захисту та відновлення прав користувачів Інтернету в Україні в контексті застосування Посібника Ради Європи з прав людини для інтернет-користувачів / ред. А.В. Пазюка. Київ, 2015. 128 с. URL: <https://rm.coe.int/1680599465> (дата звернення: 27.10.2020).
4. Бродєцький А. Как «умный дом» уничтожил приватность американской семьи. *UA.News*. URL: <https://ua.news/ru/blog-yak-rozumnij-budinok-znishhiv-privatnist-amerikanskoj-rodini/> (дата звернення: 28.10.2020).
5. Сноуден накликав гнів США на Росію й Китай. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/06/130625_snowden_usa_china_ko (дата звернення: 28.10.2020).
6. Коробка Т. Жива мішень: як нас знаходить реклама в інтернеті. *The Village*. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/how/281505-zhiva-mishen-yak-nas-znahodit-reklama-v-interneti> (дата звернення: 28.10.2020).
7. Всесвітній економічний форум в Давосі. Підсумки 50-ї ювілейної зустрічі. *РБК-Україна*. URL: https://www.rbc.ua/static/longread/davos_ukr/index.html (дата звернення: 28.10.2020).
8. Скрипін В. Сотрудники Google начали увольняться в знак протеста против сотрудничества с Пентагоном в рамках Project Maven. URL: <https://itc.ua/news/sotrudniki-google-nachali-uvolnyatsya-v-znak-protesta-protiv-sotrudnichestva-s-pentagonom-v-ramkah-project-maven/> (дата звернення: 28.10.2020).
9. Пилипчук В.Г. Актуальні питання захисту прав, свобод і безпеки людини в сучасному інформаційному суспільстві. *Проблеми захисту прав людини в інформаційному суспільстві* : матеріали наук.-практ. конф. Київ : НТУУ «КПІ», 2016. С. 6–10.
10. Perritt H. The Internet as a Threat to Sovereignty? Thoughts on the Internet's Role in Strengthening National and Global Governance. *Global Legal Studies Journal*. 1998. Vol. 5. No 423 P. 423–442.

References:

1. Doslidzhennya Factum Group Ukraine. URL: https://inau.ua/sites/default/files/file/1910/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2019_roku.pdf (accessed: 27.10.2020).
2. Lesishin I. Skilki lyudey u sviti koristuyutsya Internetom – OON. *The Village*. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/city/city-news/290933-skilki-lyudey-u-sviti-koristuyutsya-internetom-oon> (accessed: 27.10.2020).
3. Pazyuk, A.V. (ed.) (2015). *Pravovi zasobi zahistu ta vidnovlennya prav koristuvachiv Internetu v ukrayini v konteksti zastosuvannya posibnika Radi Evropi z prav lyudini dlya Internet-koristuvachiv*. Kyiv, 128 p. URL: <https://rm.coe.int/1680599465> (accessed: 27.10.2020).
4. Brodetskiy A. Kak «umnyy dom» unichtozhil privatnost amerikanskoj semi. *UA.News*. URL: <https://ua.news/ru/blog-yak-rozumnij-budinok-znishhiv-privatnist-amerikanskoj-rodini/> (accessed: 28.10.2020).
5. Snowden naklikav gniv SSHa na Rosiyu y Kitay. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2013/06/130625_snowden_usa_china_ko (accessed: 28.10.2020).
6. Korobka T. Zhiva mishen: yak nas znahodit reklama v Interneti. *The Village*. URL: <https://www.the-village.com.ua/village/business/how/281505-zhiva-mishen-yak-nas-znahodit-reklama-v-interneti> (accessed: 28.10.2020).
7. Vsesvitniy Ekonomichniy Forum v Davosi. Pidsumki 50-yi yuvileynoyi zustrichi. *RBC-Ukrayina*. URL: https://www.rbc.ua/static/longread/davos_ukr/index.html (accessed: 28.10.2020).
8. Skripin V. Sotrudniki Google nachali uvolnyatsya v znak protesta protiv sotrudnichestva s Pentagonom v ramkah Project Maven. URL: <https://itc.ua/news/sotrudniki-google-nachali-uvolnyatsya-v-znak-protesta-protiv-sotrudnichestva-s-pentagonom-v-ramkah-project-maven/> (accessed: 28.10.2020).
9. Pilypchuk, V.G. (2016). *Aktualni pitannya zahistu prav, svobod i bezpeki lyudini v suchasnomu informatsionomu suspilstvi*. *Problemi zahistu prav lyudini v informatsionomu suspilstvi*: materialy nauk.-prakt. konf. Kyiv: NTUU «KPI», p. 6–10.
10. Perritt, H. The Internet as a Threat to Sovereignty? Thoughts on the Internet's Role in Strengthening National and Global Governance. *Global Legal Studies Journal*. 1998. Vol. 5. No 423. P. 423–442.